https://doi.org/10.32849/2409-9201.2025.25.8

УДК 346.5 UDC

ЗАКОННИЙ ІНТЕРЕС – ПІДСТАВИ ЗАХИСТУ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

LEGITIMATE INTEREST - GROUNDS FOR PROTECTION IN CIVIL JURISDICTION

Олена ШТЕФАН

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України (Київ)

Olena SHTEFAN

Doctor of Law, Professor,
Chief Researcher

Scientific Research Institute of Intellectual Property of the NALS of Ukraine (Kyiv)

https://orcid.org/0000-0002-6334-0040

Дана стаття присвячена питанням визначення сутності охорони та захисту законного інтересу. В процесі дослідження цього феномену аналізують загально доктринальні підходи до визначення «інтересу» та «законного інтересу», а також позиції суду щодо розуміння, за яких умов інтерес може бути захищений у судовому порядку. За результатами проведеного дослідження було зроблено низку висновків:

по-перше, законні інтереси відрізняються від суб‘єктивних прав. При реалізації людиною свого права передбачаються активні дії правозобов’язаних суб’єктів щодо забезпечення цього права. На відміну від прав, законні інтереси припускають не активні дії правозобов’язаних суб‘єктів, а дії самої особи з користування можливостями, наданими існуючої законодавчої ситуацією;

по-друге, законні інтереси близькі до свобод. Держава лише гарантує, що реалізація непротиправних (законних) інтересів публічно визнаються правомірними, суспільно корисним і навіть підлягають захисту, якщо будь-які суб‘єкти будуть перешкоджати у тій чи іншій формі їх здійсненню;

по-третє, законодавець може перетворити законний інтерес суб‘єкта в його право, сформулювавши його саме як право на щось. Від того моменту, як законодавець, шляхом видання відповідного нормативно-правового акта дає гарантію, що з реалізації даного інтересу

This article is devoted to the issues of determining the essence of protection and protection of legal interest. In the process of researching this phenomenon, generally doctrinal approaches to the definition of "interest" and "legitimate interest" are analyzed, as well as the position of the court regarding the understanding under which conditions the interest can be protected in court. Based on the results of the research, a number of conclusions were drawn:

firstly, legal interests differ from subjective rights. When a person realizes his right, the active actions of legally bound subjects to ensure this right are assumed. In contrast to rights, legal interests do not imply active actions of legally bound subjects, but actions of the person himself to use the opportunities provided by the existing legislative situation;

secondly, legitimate interests are close to freedoms. The state only guarantees that the realization of non-illegal (legal) interests is publicly recognized as legitimate, socially useful and even subject to protection, if any subjects will interfere in one way or another with their realization;

thirdly, the legislator can turn the legal interest of the subject into his right by formulating it precisely as a right to something. From the moment when the legislator, through the issuance of the corresponding normative legal act, gives a guarantee that specific persons are obliged

зобов‘язані активно діяти конкретні особи (тобто з‘являються правозобов‘язані суб‘єкти), законний інтерес перетворюється на суб'єктивне право;

по-четверте, законний інтерес виступає як попередник конкретного права, як об‘єкт, що захищається державою, але ще не забезпечується його гарантіями у формі активних дій правозобов‘язаних суб‘єктів;

по-п‘яте, законні інтереси виступають засобом продовження дії права за межами суб‘єктивних прав, забезпечуючи можливість дії суб‘єктів та забезпечуючи реалізацію цих дій з боку держави;

по-шосте, категорія «законний інтерес» є певним засобом правової компенсації при регулюванні суспільних відносин, зміст яких не дозволяє встановити конкретні межі правової поведінки шляхом надання їм суб‘єктивних прав.

Ключові слова: законний інтерес, порушення законних інтересів, захист законних інтересів, цивільне судочинство

to actively act in order to realize this interest (that is, legally bound subjects appear), the legal interest turns into a subjective right;

fourthly, legal interest acts as a predecessor of a specific right, as an object protected by the state, but not yet provided by its guarantees in the form of active actions of legally bound subjects;

fifthly, legal interests act as a means of prolonging the validity of the right beyond the boundaries of subjective rights, providing the possibility of action by subjects and ensuring the implementation of these actions by the state;

sixth, the category of "legitimate interest" is a certain means of legal compensation in the regulation of social relations, the content of which does not allow establishing specific limits of legal behavior by granting them subjective rights.

Keywords: legitimate interest, violation of legitimate interests, protection of legitimate interests, civil proceedings

Постановка проблеми. Конституція України гарантує громадянам захист судом їх прав і свобод (ст. 55) [1].

Конституційна гарантія захисту моральних і матеріальних інтересів людини і громадянина отримала свого продовження у нормах цивільного процесуального законодавства. Об‘єктом цивільно-процесуального «захисту» є не лише суб‘єктивне цивільне право, а й інтереси суб‘єктів правовідносин – ч. 2 ст. 15 ЦК України [2], ст.ст. 2, 4, 5 ЦПК України [3]. Слід брати до уваги й той факт, що законодавець у ЦК України окремо в ч. 1 ст. 15 ЦК України надав особі право захищати свої цивільні права вразі їх порушення, невизнання чи оспорювання, а у ч. 2 ст. 15 ЦК України безпосередньо присвятив праву особи на захист їх цивільних інтересів, які не суперечать загальним засадам цивільного законодавства. Тобто законодавець розрізняє поняття «право», «свобода», «інтерес».

Вперше в юриспруденцію категорію інтересу ввів німецький правознавець Рудольф фон Ієрінг у XIX столітті, визначивши його у двох площинах: один, пов‘язаний із минулим – спочатку людина усвідомлює потребу, а потім діє, тобто суб‘єкт діє «тому, що» йому це необхідно; другий, звернений в майбутнє – спочатку у особи формується уявлення про певне благо як мету, а потім діє, тобто суб‘єкт діє «для того», що б досягнути мету [4, 33-34]. До появи та розробки вчення про інтерес існувала вольова теорія, яка була створена як противага природно-правовій доктрині, яка пропагувала природність та невідчужуваність прав особистості. Вольова теорія визначала суб‘єктивне право як своєрідний наказ, який визначається об‘єктивним правопорядком та надається конкретній особистості у розпорядження, як надану державою владу та панування, свободу або дозволеність волі в межах, встановлених законом [5]. Не вдаючись до аналізу соціально-філософських підходів представників волової теорії, зазначимо лише те, що «воля» та «інтерес» є взаємопов‘язаними категоріями, підтримаємо точку зору, що інтерес є об‘єктивною категорією, є

необхідним елементом, що наповнює волю певним змістом [6, 31]. Тобто воля рухає інтерес, без волі особа не може задовольнити інтерес, а відтак й досягти певної мети, при цьому дії особи, продиктовані її волею та інтересом не повинні порушувати закон. Вольова теорія та теорія інтересу в свою чергу стали базисом для теорії влади, торії влади та інтересу, волі та інтересу, торії блага тощо.

Літературний огляд. До аналізу сутності «інтересу» у своїх дослідженнях вдавалися представники різних галузей науки. Так, категорія інтересу Лі Чжаофен досліджували як соціальне явище [7], О. Діденко досліджував інтерес як економічне явище [8], К. В. Шабатько досліджував інтерес як державно управлінську категорію [9], Р. В. Войтович [10], С. К. Аслонова досліджували інтерес в контексті реалізації національних інтересів держави [11] та інші.

У правовій доктрині категорія «інтерес» також була і є предметом дослідження представників різних галузей правової науки. Так, наприклад, М. А. Самбор [12], П. М. Рабінович [13], А. І. Ющик та інш. досліджували інтерес як загальнотеоретичне поняття [14], інтерес як категорію цивільного права досліджували О. І. Чепис [15], Н. Ф. Чубоха [16], В. Д. Новосад [17], місце інтересу в цивільному судочинстві досліджували М. О. Гетьманцев [18], І. В. Венедіктова [19], С. М. Дмитрієв та А. Л. Калінюк [20] та інші. Категорію інтересу не обійшли своєю увагою й представники інших галузей права (конституційного права, адміністративного права і судочинства, кримінального права і процесу, медичного права тощо).

Мета дослідження. Не зважаючи на різнофахові дослідження феномену «інтересу», окремі аспекти його прояву лишаються недослідженими або мало дослідженими. Так, недостатньо дослідженим є співвідношення інтересу у матеріально-правовому і процесуально-правовому аспектах, визначення ознак «законного інтересу» у разі захисту особою свого інтересу судом в порядку цивільного судочинства, з'ясування меж «законного інтересу» та «суб'єктивного права». Саме ці питання і будуть складати предмет цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи матеріально-правове значення інтересу в об'єктивному праві слід враховувати роль соціально-економічних факторів (фактичних) інтересів для правотворчості. Практично уся свідома діяльність суб'єктів суспільних відносин спрямована на реалізацію тих чи інших інтересів, проте об'єктивно обумовлена неможливість задоволення інтересів усіх суб'єктів суспільства. Тому суспільне життя характеризується наявністю в ньому конфлікту інтересів [21, 97]. Тому, основна задача права й полягає у розмежуванні різноманітних, протилежних людських інтересів. В основу врегулювання колізій інтересів закладена ідея правового регулювання суспільних відносин. Її сутність полягає у встановленні визнаних та додержуваних усіма суб'єктами суспільства, в тому числі й державою об'єктивних правових норм, за допомогою яких і вирішуються конфлікти між суб'єктами права. Можливо, саме тому, розповсюдженою тезою у правовій доктрині є те, що право існує тому, що існує боротьба інтересів [22, 203].

Тому можна повністю погодитись із думкою представників цивільно-правової доктрини, що існування права в об'єктивному розумінні є необхідною умовою сучасного суспільного життя. Об'єктивне право має забезпечувати реалізацію інтересів суб'єктів суспільних відносин за допомогою правових норм. Завдяки правової регламентації суспільних відносин надається їх учасникам механізм вирішення колізій та конфліктів, а відповідно, й задоволення їх інтересів [16, 58]. Тобто, правова регламентація суспільних відносин полягає у тому, що законодавець, визначаючи пріоритет реалізації того чи іншого інтересу, чим закріплює, охороняє та стимулює вольову поведінку суб'єктів у конкретних суспільних відносинах. Та навпаки, правові заборони означають обмеження реалізації відповідних інтересів.

Саме ці міркування, можуть стати аргументом проти тверджень, деяких науковців, що поняття «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес». є різними правовими категоріями та різними об'єктами правового захисту [23, 122]. Натомість, більшість науковців висловлюють позицію, що «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес»

є синонімами [24, 129]. Слід зазначити, що у поняттях «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес», категорія «інтерес» використовується у зв'язці із «законом», тобто мова йде про ті інтереси суб'єктів суспільних відносин, які отримали свого правового врегулювання у нормі закону. Таким чином, можна підтримати точку зору науковців, які вважають, що «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес» є ідентичними поняттями – термінологічними синонімами.

Достатньо розповсюдженою у правовій доктрині є розуміння інтересу у єдності об'єктивної і суб'єктивної його сторони, що дозволяє розглядати інтерес як тривалий процес у часі. Інтерес обумовлюється об'єктивно існуючою потребою, визначається місцем особи у суспільстві та не залежить від свідомості його носія. Той момент, коли інтерес усвідомлюється особою і перетворюється у стимул до дії, визначається заінтересованістю. Безпосереднє усвідомлення особою інтересу це момент його реалізації, перетворення об'єктивного у суб'єктивне. Заінтересованість, так само як й інтерес, є об'єктивним станом, що є похідним від соціального місця особи в суспільстві. В свою чергу, усвідомлена заінтересованість у правовій доктрині визначається як «суб'єктивна заінтересованість» [25, 17-18].

У філософській доктрині проводиться класифікація інтересу за різними ознаками. В залежності від того хто є носієм інтересу його класифікують на: індивідуальний (особистий), носієм якого є окремий індивід, особистість; груповий, носієм якого є будь-які групи, або суспільні прошарки; суспільний, інтерес розвитку всього суспільства тощо [26, 81-83].

Слід відзначити, що класифікація інтересу, яка існує у філософській доктрині знайшла підтримку та розвиток у деяких сучасних українських дослідників-процесуалістів. Так, на думку М. О. Гетьманцева основним об'єктом захисту у порядку цивільного судочинства є саме приватні інтереси суб'єктів цивільних процесуальних відносин. Наявність саме приватного інтересу науковець обґрунтовує матеріально-правовими нормами, зокрема, ч. 2 ст. 15 та ч. 1 ст. 16 ЦК України, в яких закріплюється право особи звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [18, 40].

На існування приватного (індивідуального) інтересу вказує й І. В. Венедіктова, окремо підкреслюючи, що інтерес є завжди індивідуальним, спеціальним; і навіть якщо він певним чином зачіпає інші інтереси, збігається з ними, вони не ототожнюються між собою, оскільки завжди окреслюється суб'єктивним станом окремої особи і йде далі від схожого інтересу іншої особи [19, 156].

Визначення «інтересу» як приватного або індивідуального повністю узгоджується з концепцією існування об'єктивного і суб'єктивного інтересу та не викликає зауважень.

У спеціальній літературі можна зустріти й інші критерії класифікації інтересу, що відображають його соціальну, правову, політичну інш. природу.

Повертаючись до питання «законного інтересу», слід зазначити, що даний інститут був достатньо ґрунтовно досліджений у національній правовій доктрині [27, 21; 28, 69-72; 15, 155-159], проте усі дослідники висловлюють однакову думку про те, що не всі сторони цього предмету дослідження повністю розкриті.

Як відомо, правовідносини є важливою формою реалізації норм права, вказують на певний зв'язок між особами, в результаті чого одна особа наділена суб'єктивними правами, а інша – обов'язками. Суб'єктивні права дають можливість їх володільцю здійснити в межах закону певні дії, користуватися певними соціальними благами, вимагати відповідної поведінки від інших осіб та звертатися у разі необхідності за захистом до державних органів.

Суб'єктивне право гарантує створення певних необхідних соціальних (правових) умов для задоволення інтересу уповноваженої особи. Тобто, суб'єктивне право охороняє інтерес, а інтерес, який охороняється суб'єктивним правом є охоронюваним законом інтересом. Будь-яке суб'єктивне право охороняє не лише особисті, а й суспільних інтересів, оскільки у будь-якому суб'єктивному праві та на будь-якій стадії його реалізації знаходять вираз поєднання суспільних та особистих інтересів [29, 92].

У правовій доктрині існує кілька різних підходів щодо зв'язку суб'єктивного права та інтересу (законного, охоронюваного законом), проте аналіз цих підходів не є метою даного

дослідження. Водночас, усі дослідники, які аналізували суб‘єктивного права та інтересу, визначаючи інтерес вказують на наявність спрямованості суб‘єкта на досягнення або збереження тих чи інших благ, а основна різниця їх точок зору полягає у більшому або меншому акцентуванні уваги на суб‘єктивному або об‘єктивному характері цієї спрямованості. Тому із цього загальному розумінні інтересу і будимо виходити у подальшому дослідженні цього питання.

Соціально значимі інтереси отримують правового врегулювання зі сторони держави і стають юридичними (законними) інтересами. Незважаючи на те чи згадується «інтерес» у тексті нормативно-правового акту чи ні, інтерес отримує вираження у всіх нормах права. Законодавець приймаючи ту чи іншу норму права, завжди має на меті охорону певних інтересів [19, 154].

Беручи до уваги пануючі доктринальні положення щодо співвідношення суб‘єктивного права та законного інтересу Конституційний Суд України, у своєму рішенні від 1 грудня 2004 року по справі № 1-10/2004, дав офіційне тлумачення поняттю «охоронюваний законом інтерес» вказавши, що охоронюваний законом інтерес регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб‘єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним. Також Конституційний Суд України дав своє офіційне тлумачення терміну «охоронюваний законом інтерес» як прагнення до користування конкретними матеріальними та/або нематеріальними благом, як зумовлений загальним змістом об‘єктивного і прямо неопосередкований у суб‘єктивному праві легітимний дозвіл, що є самостійним об‘єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам і справедливості, добросовісності, розумності та іншим загально правовим засадам. Поняття «охоронюваний законом інтерес» означає правовий феномен, який:

а) виходить за межі змісту суб`єктивного права;

б) є самостійним об`єктом судового захисту та інших засобів правової охорони;

в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб;

г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загальновизнаним принципам права;

д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом;

є) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом [30].

Тому зважаючи на офіційне тлумачення Конституційного Суду України терміну «інтерес» було б доцільно внести відповідні зміни до ст.ст. 2, 4, 5 ЦПК України і вказати на можливість судового захисту не просто «інтересу» як соціологічну (філософську) категорію, а саме «охоронюваного законом інтересу», тим більше, що про захист «законних інтересів» згадується лише у ч. 1 ст. 4 ЦПК України.

Для того що б «охоронюваний законом інтерес» або «законний інтерес» міг бути захищений в судовому порядку він має відповідати певним критеріям.

Тривалий час у правовій доктрині у якості критерію законного інтересу науковці виокремлювали його не протиправність. Як слушно зазначає О.І. Чепис непротиправність інтересу, полягає в тому, що в разі реалізації інтересу не повинні порушуватись норми права, які виражають інтереси суспільства, колективів й окремих громадян. Сфера непротиправних інтересів не є однорідною. Частина таких інтересів закріплена нормами права, досить велика їх частина, не закріплена. Виникає необхідність застосування терміну «законний інтерес» у вузькому розумінні, який позначає частину законних інтересів, не закріплених у нормах права, але таких, що відповідають принципам і духу права, і тому підлягають охороні державою. [15, 556].

Законодавча та судова практика Європейського Союзу при захисті інтересу також базується на загально правових принципах. Так, наприклад, Директива Європейського союзу «Про захист прав інтелектуальної власності» від 29 квітня 2004 року закріплює право

вимагати застосування способів захисту будь-якою особою, яка має прямий інтерес чи юридичне відношення [31, 46-53].

Тому видається помилковим та утопічним твердження деяких національних дослідників щодо захисту «законного інтересу». Так, висловлювалась думка, що «необхідність захисту інтересів особи пояснюється їх різноманітністю, яку неможливо охопити законодавчо, і прогалинами права та законодавства, що поступово заповнюються шляхом закріплення найбільш значимих інтересів у суб'єктивні права» [32, 193-194].

Не можна обґрунтовувати необхідність правового захисту будь-якого об'єкту з підстави його «різноманітності». Тому виникає питання, а якщо б інтереси не характеризувалися різноманітність їх не підлягають охороні та захисту?

Аналізуючи підходи щодо охорони та захисту інтересу не можна обійти увагою те, що «інтерес» у правові й доктрині досліджувався здебільшого з точки зору матеріального права та його захисту.

Звертаючись до судової правозастосовної практики не можна обійти увагою Постанову Верховного Суду, в якій суд, ґрунтуючись на вищенаведеному рішенні Конституційного суду України щодо тлумачення «законного інтересу», визначив його ознаки [33]. Так, суд розглядаючи і вирішуючи адміністративну справу дійшов висновку, що судовому захисту в адміністративному судочинстві підлягає законний інтерес, якому властиві такі ознаки:

має правовий характер, тобто перебуває у сфері правового регулювання;

пов'язаний із конкретним матеріальним або нематеріальним благом;

є визначеним – благо, на яке спрямоване прагнення, не може бути абстрактним або загальним, у позовній заяві особа повинна зазначити, який саме її інтерес порушено та в чому він полягає;

є персоналізованим (суб'єктивним) – тобто належить конкретній особі (позивачу);

суб'єктом порушення позивач вважає суб'єкта владних повноважень.

Верховний Суд не лише визначив законний інтерес, який може бути захищений у судовому порядку, а й визначив ознаки за якими у позивача відсутній законний інтерес, а відтак і матеріально-правова заінтересованість:

незаконність інтересу – його суперечність Конституції, законам України, принципам права;

не правовий характер вимог – вимоги не породжують правових наслідків для позивача;

встановлена законом заборона пред'явлення позову на захист певного інтересу (наприклад, заборона оскаржувати рішення дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя особою, яка подала скаргу на суддю);

коло осіб, які можуть бути позивачами, прямо визначено законом, і позивач до їх числа не належить (це свідчить про відсутність матеріальної правоздатності);

позивач звернувся за захистом інтересів інших осіб – держави, громади, фізичної або юридичної особи без відповідних правових підстав або в інтересах невизначеного кола осіб.

Слід відзначити, що наведені ознаки-характеристики «законного інтересу», який може отримати свого захисту в судовому порядку відображає найбільш визнані доктринальні підходи щодо природи законного інтересу. Наведені ознаки «законного інтересу» та «відсутність законного інтересу» набули сталого характеру в судовій практиці [34].

При цьому, відсутність порушення прав та законних інтересів позивача є самостійною, достатньою підставою для відмови у позові [35].

Водночас, виокремлені Верховним Судом ознаки «законного інтересу» та «відсутність законного інтересу», не носять універсального характеру, оскільки пов'язані із завданнями адміністративного судочинства (ст. 2 КАС України) [36], а також враховуючи особливості реалізації права на звернення до суду в порядку адміністративного провадження.

Проте, з урахуванням специфіки цивільного судочинства, за аналогією, можна виокремити наступні ознаки «законного інтересу» та «відсутність законного інтересу». Так, судовому захисту в цивільному судочинстві підлягає законний інтерес, якому властиві такі ознаки:

має правовий характер, тобто перебуває у сфері правового регулювання;

пов'язаний із конкретним матеріальним або нематеріальним благом;

є визначеним – благо, на яке спрямоване прагнення, не може бути абстрактним або загальним, у позовній заяві особа повинна зазначити, який саме її інтерес порушено та в чому він полягає;

є персоналізованим (суб'єктивним) – тобто належить конкретній особі (позивачу).

Своєю чергою ознаками, за якими у позивача відсутній законний інтерес, а відтак і матеріально-правова заінтересованість:

незаконність інтересу – його суперечність Конституції, законам України, принципам права;

не правовий характер вимог – вимоги не породжують правових наслідків для позивача;

встановлена законом заборона пред'явлення позову на захист певного інтересу (наприклад, порушення правил цивільної юрисдикції);

коло осіб, які можуть бути позивачами, прямо визначено законом, і позивач до їх числа не належить (це свідчить про відсутність матеріальної правоздатності);

позивач звернувся за захистом інтересів інших осіб – держави, громади, фізичної або юридичної особи без відповідних правових підстав або в інтересах невизначеного кола осіб.

В той же час, «інтерес» має місце й у цивільно-процесуальних відносинах. Водночас, «законний інтерес» класифікували, в залежності від його змісту, на процесуальний та матеріально-правовий.

Безумовно, якщо проводити розмежування інтересу за його первинністю на першому місці буде стояти саме матеріально-правовий, а потім вже процесуальний, але ж він також має місце бути. Так, наприклад, інтерес позивача може полягати у тому, що б суд прийняв до розгляду його позовну заяву, визнав допустимими надані ним докази, задовольнив його позовні вимоги тощо. Інтерес відповідача, наприклад, може полягати у тому, що б суд відмовив у прийнятті позовної заяви та/або задоволенні позовних вимог. Отже, сторони мають у переданій на розгляд судові справі особистий юридичний інтерес, який буде протилежним за матеріальним і процесуальним характером. Матеріально-правовий інтерес визначається спірними цивільними, трудовими та іншими матеріальними правовідносинами сторін. Процесуально-правовий – наслідками розв'язання матеріально-правового спору, одержання певного за змістом рішення суду [37, 101]. Вищенаведений висновок М.Й. Штефана отримав своєї підтримки і подальшого розвитку сучасними процесуалістами, зокрема в дослідженні М. О. Гетьманцева [18, 38-42].

Дещо інше розуміння цивільного процесуального інтересу запропонував С. О. Короєд - як «прагнення судді, що випливає з призначення судової влади, щодо оперативної реалізації службових повноважень, принципів судової активності, судового керівництва і суддівського розсуду, спрямоване на виконання завдань цивільного судочинства та реалізоване в режимі процесуальної економії». При цьому, дослідник мету цивільного судочинства вбачає «в усуненні правового конфлікту між сторонами та остаточному вирішенні цивільно-правового спору шляхом застосування ефективного способу захисту порушеного права» [38, 5].

З наявністю процесуального інтересу у суду можна було б погодитись, якщо б, дійсно, завданням цивільного судочинства було вирішення матеріально-правового (або приватно-правового) конфлікту. Проте, згідно із ст. 2 ЦПК України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Цивільна процесуальна заінтересованість належить особам, які беруть участь у справі. Цивільну процесуальну заінтересованість не можна ототожнювати із завданнями, принципами цивільного судочинства, а також цивільними процесуальними правами та обов'язками осіб, які беруть участь у справі.

Існування процесуального законного інтересу доводять науковці зарубіжних країн. Так, наприклад, італійські процесуалісти відмежовують законний інтерес від процесуального

інтересу, вказуючи на похідний характер останнього [39]. Німецькі дослідники зазначають, що термін «законний інтерес» звужує поняття «інтересу» та вказує на можливий захист, вразі їх порушення лише тих інтересів, що не суперечать праву [40]. Водночас зарубіжна судова практика при захисті законного інтересу допускає захист законного інтересу, що пов'язано із звичаями та знаходиться за межами формалізованих договірних відносин, які не суперечать закону [41].

Висновок. Виходячи із наведених доктринальних точок зору національних та іноземних дослідників проблем «законного інтересу», а також законодавчої та судової практики, можна зробити наступні висновки:

по-перше, законні інтереси відрізняються від суб'єктивних прав. При реалізації людиною свого права передбачаються активні дії правозобов'язаних суб'єктів щодо забезпечення цього права. На відміну від прав, законні інтереси припускають не активні дії правозобов'язаних суб'єктів, а дії самої особи з користування можливостями, наданими існуючої законодавчої ситуацією;

по-друге, законні інтереси близькі до свобод. Держава лише гарантує, що реалізація непротиправних (законних) інтересів публічно визнаються правомірними, суспільно корисним і навіть підлягають захисту, якщо будь-які суб'єкти будуть перешкоджати у тій чи іншій формі їх здійсненню;

по-третє, законодавець може перетворити законний інтерес суб'єкта в його право, сформулювавши його саме як право на «....». Від того моменту, як законодавець, шляхом видання відповідного нормативно-правового акта дає гарантію, що з реалізації даного інтересу зобов'язані активно діяти конкретні особи (тобто з'являються правозобов'язані суб'єкти), законний інтерес перетворюється на суб'єктивне право.

по-четверте, законний інтерес виступає як попередник конкретного права, як об'єкт, що захищається державою, але ще не забезпечується його гарантіями у формі активних дій правозобов'язаних суб'єктів;

по-п'яте, законні інтереси виступають засобом продовження дії права за межами суб'єктивних прав, забезпечуючи можливість дії суб'єктів та забезпечуючи реалізацію цих дій з боку держави;

по-шосте, категорія «законний інтерес» є певним засобом правової компенсації при регулюванні суспільних відносин, зміст яких не дозволяє встановити конкретні межі правової поведінки шляхом надання їм суб'єктивних прав.

Посилання:

1. Конституція України від 28червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.

4. Малишев Б. Вчення Рудольфа фон Ієрінга про мету в праві. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2010. Вип. 82. С. 33-36.

5. Савчук С. Вольова атрибутивність правочину. URL: http://consultant.parus.ua/?doc=06F1R1AB42 (дата звернення 27.02.2025).

6. Штефан О. Деякі цивільно-правові та цивільно-процесуальні аспекти вчення про інтерес. Теорія і практика інтелектуальної влагості. 2010. № 5. С. 30-43.

7. Лі Чжаофен. Ретроспектива категорії «пізнавальний інтерес» у науковій літературі. 2014. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14623/Lee%20Chzhaofen.pdf?sequence=1 (дата звернення 27.02.2025).

8. Діденко О. Теоретичні дослідження науково-методологічних підходів до дослідження сутності поняття «економічний інтерес». Демократичне врядування. 2013. Вип. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_33 (дата звернення 27.02.2025).

9. Шабатько К.В. Поняття, сутність та значення інтересу як державноуправлінської категорії. Право і Безпека. 2012. № 4. С. 104-109.

10. Войтович Р. В. Глобальний інтерес та його виклики реалізації національного інтересу. URL: http://academy.gov.ua/ ej/ej5/txts/ 07vrvgni.htm (дата звернення 27.02.2025).

11. Аслонова С. К. Генезис українсько-європейського енергетичного співробітництва в контексті національних інтересів. Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М. І. Звєрякова (голов. ред.) та ін. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2015. Вип. 2. № 57. С. 26–34.

12. Самбор М. А. Інтерес в праві: загальнотеоретичні аспекти розуміння та реалізації. Автореферат дис. на здобуття наук. ступеню канд. юрид. Наук. К. 2010. 20с..

13. Рабінович П. М. Пріоритетна функція загальнотеоретичногоправо державознавства. Право України. 2010. № 1. С. 25-31.

14. Ющик О. І. Діалектика в методології пізнання права. Правова держава. 2017. Вип. 28. С. 97-105.

15. Чепис О.І. Законний інтерес як категорія цивільного права. Форум права. 2009. № 1. С. 551-559.

16. Чубоха Н. Ф. До питання інтересу у цивільному праві. Історико-правовий часопис. 2020. № 1 (15). С. 58-63.

17. Новосад В. Д. Поняття інтересу у цивільному законодавстві України. Молодий вчений. 2023. №1 (113). С. 137-138.

18. Гетьманцев М. О. Категорія «інтерес» у цивільному процесуальному праві. Приватне право і підприємництво. 2016. Вип. 15. С. 38-42.

19. Венедіктова І. В. Категорія охоронюваного законом інтересу в цивільному праві України. Приватне права. 2013. № 1. С. 146–158.

20. Дмитрієв С. М., Калінюк А. Л. Законний цивільний процесуальний інтерес як елемент цивільного процесуального статусу заявника у справах окремого провадження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 2. С. 125-129.

21. Росік Т. В. Фактори правотворчості та їх різновиди: теоретико-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Вип. 23. С. 96-98.

22. Чепис О. І. Інтерес як правова категорія: сутність та роль у правовому регулюванні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2007. Вип. 8. С. 202-204.

23. Чубоха Н. Ф. «Законний» та «охоронюваний законом» інтереси: проблема розмежування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2011. Вип. 17. С. 118-123.

24. Ходак С. М. Поняття та структура охоронюваних законом інтересів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. Вип. 43. С. 129-132.

25. Дідук А. «Охоронюваний законом інтерес» щодо конфіденційної інформації (комерційної таємниці та ноу-хау). Теорія і практика інтелектуальної власності. 2019. № 4. С. 15-20.

26. Чувардинський О. Групи інтересів в громадянському суспільстві. Політичний менеджмент. 2007. № 3. С. 78-87.

27. Ромовська З. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс. Підручник. К.: Атіка, 2005. 560 с..

28. Орлов М. Правове забезпечення реалізації екологічних інтересів — основа належної охорони довкілля і розвитку економіки України. Право України. № 1. 2001. С. 69-72.

29. Катренко А. Інтерес як елемент змісту суб'єктивного права та охоронюваного законом інтересу (нематеріальний і матеріальний інтерес). Юридичний вісник. 2018. № 4. С. 89-94.

30. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) Справа № 1-10/2004 від 1 грудня 2004 року № 18-рп. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text (дата звернення 24.02.2025).

31. Феліцина С., Антіпіна І. Директива Європейського Союзу про захист прав інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність. 2006. № 5. С. 46-53.

32. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія /За заг. ред. В.В. Луця. Тернопіль, Підручники і посібники, 2007. 256 с..

33. Постанова Верховного Суду від 20 лютого 2019 р. у справі № 522/3665/17. URL: https://shr.od.court.gov.ua/sud1532/pres-centr/novini/661552/ (дата звернення 24.02.2025).

34. Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 р. у справі № 620/3527/20. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=103946223&red=100003c49089c2e0d3768d69b9a17671107f0f&d=5 (дата звернення 27.02.2025).

35. Постанова Верховного Суду від 29 серпня 2023 р. у справі № 910/5958/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113203817?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR3pCoQCzy5fu4uOl24htIiYc9rXO8l1wbHK2cEGDFdvoktBoOVg8spd7E4_aem_CteS3rd57LhZOgdupIwTkg (дата звернення 27.02.2025).

36.Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. Відомості

Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст.446.

37. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. зал. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 624 с..

38. Короєд С. О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного судочинства : автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.03. К., 2014. 43 с..

39. F. Caringella. Contributo estratto dal Compendio maior di diritto amministrativo. URL: https://dikegiuridica.it/linteresse-legittimo/?srsltid=AfmBOopE9Y_D02yxDf7nZ5rm8MEQg4vPdThi09q1CYe74B6GRZxPCM69 (дата звернення 25.02.2025).

40. Dr. Datenschutz. Was ist eigentlich dieses „berechtigte Interesse“? URL: https://www.dr-datenschutz.de/was-ist-eigentlich-dieses-berechtigte-interesse/ (дата звернення 25.02.2025).

41. Di Marcella Ferrari. Interessi legali: la guida completa. URL: https://www.altalex.com/guide/interessi-legali (дата звернення 25.02.2025).

Статтю було подано	10.03.2025	The article was submitted
Статтю було прийнято	15.04.2025	The article was accepted